

Rozcestí a křižovatky Václava Havla

Dan Drápal

Nevím, zda ještě někdy zažiji tam mocné vzdušné národnostní citění při úmrtí nějaké osobnosti, jaké zakoušíme nyní, po smrti Václava Havla. Jediné úmrtí, které během mého více než šedesátiletého života vyvolalo srovnatelnou reakci českého národa, bylo úmrtí Jana Palacha. To ovšem bylo v jiné době a za jiných okolností, takže se nenabízí jiné srovnání než srovnání reakce široké veřejnosti.

Projevy takřka celonárodního truchlení jsou svým způsobem překvapivé, protože politické názory Václava Havla se v posledních letech nezdály nacházet masovou podporu. Proto celonárodní smutek svědčí o jednom: Mnozí si Václava Havla vážili a váží buď jako člověka, nebo jak symbolu, bez ohledu na jeho konkrétní politická stanoviska.

Projevy soustrasti, přicházející z celého světa, odpovídají věhlasu a autoritě, které se náš bývalý prezident v cizině těšil. Málokteré osobnosti, pocházející z desetimilionového národa, se podaří vstoupit do povědomí stamilionů, ne-li miliard obyvatel celé planety. A my Češi si možná ani neuvědomujeme, jaké úcty Václav Havel ve světě požíval.

Částečně je to dáno tím, že ve Václavu Havlovi vstoupil do politiky člověk, pro nějž politika nikdy nebyla hlavní arénou. Václav Havel nebyl založením politik a dá se dokonce říci, že politika mu byla protivná. To byl patrně jeden z důvodů, proč mnohé politiky iritoval svým mluvením o „nepolitické politice“. Václav Havel byl zkrátka člověk, který bojoval svůj boj – v jeho případě to byl boj proti totalitě. Díky souhře příznivých okolností se stal prezidentem. Kdyby byl normalizační režim jen o něco tvrdší nebo kdyby Československo v šedesátých letech, kdy Havel začal působit (tehdy především jako autor divadelních her), nezažilo určité tání mohl zrovna tak skončit na popravišti nebo zemřít v komunistickém vězení.

To, že se stal prezidentem, ovšem nebyla jen souhra příznivých okolností. Celý koncept Charty 77 a pojetí disidentství, které Václav Havel reprezentoval a pro nějž se mu podařilo mnohé získat, bylo svým způsobem geniální: Režim něco předstíral, ale Václav Havel a disidenti kolem něj se chovali, jako kdyby platilo, co režim tvrdí. Režim tvrdil, že dodržuje lidská práva: Václav Havel se choval, jako kdyby to bylo pravda, a právě tím usvědčoval režim ze lži – ze lži, která byla stále znovu demaskována jako systémová. Za daných historických okolností se to ukázalo jako geniální a účinné. (Jistě, v takové severní Koreji nebo v Kambodži za Rudých Khmerů, ale ani za protektorátu Čechy a Morava by něco takového aplikovat nešlo, ale to je vedlejší.)

Václava Havla mnohé spojuje s prvním československým prezidentem Tomášem Garriguelem Masarykem. Mnohé je rovněž odlišuje. Ani Masaryk nebyl primárně politik, i když se politice věnoval hlouběji a déle než Havel. Spojuje je i promyšlené postavení malého národa uprostřed Evropy a postoje, kterými si získali respekt daleko za hranicemi republiky. Oběma se podařilo formulovat hesla, která mohly přijmout za své miliony jejich spoluobčanů. („Nebát se a nekrást“ a „Ježíš – ne César“ za Masaryka, „Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí“ za Václava Havla.)

Z hlediska duchovního stavu českého národa zůstanou se jménem Václava Havla spjaty čtyři velké počiny, které všechny vzbuzovaly kontroverzi už v době, kdy se pro ně Václav Havel rozhodl, a které patrně budou vzbuzovat spory i mezi historiky budoucnosti. První z nich byl již zmíněn a ten je snad nejméně kontroverzní: Jde o nenásilné působení Charty 77 a organizací či hnutí s ní spojených, jako byl kupříkladu Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Zde se

spor vede snad jen o to, zda k pádu režimu přispělo více aktivní působení disidentů nebo pasivní odpor chalupařického národa, jemuž ovšem příliš nevadí, když někdo účelově vstoupí do komunistické strany. Osobně na roli pasivního odporu národa příliš nevěřím, nicméně nevím, jakým způsobem poměřit, co sehrálo významnější roli. V každém případě považuji disidenty za hrdiny a nesl jsem vždy velice, velice těžko, když někteří superpravičáci později označovali Havla za zbabělce. Nikdo nemá – a nikdy neměl – právo takto o Havlovi hovořit. S Havlem bylo možno nesouhlasit, bylo možno mu vyčítat vážné chyby, ale označovat ho za zbabělce bylo vždy nízké a bude to nízké i v budoucnosti.

Druhým velkým – a mnohem kontroverznějším – počinem byla domluva o předání moci v listopadu 1989 a v následujících letech. Mnozí Havlovi vyčítají, že se „dohodl s komunisty“. A skutečně – Havel (samozřejmě nejen on, ale i lidé kolem něj) se dohodl s komunisty, a to hned ve dvojnásobném smyslu. Předně se dohodl, že „klasičtí“ disidenti se v roce 1989 spojí s představiteli reformního komunismu, kteří byli vyloučeni ze strany za normalizace a jejichž vrcholným reprezentantem byl Alexander Dubček. Mnozí z těch, kteří komunismus považovali za zločinný od samého počátku, tuto dohodu Václavu Havlovi nikdy neodpustili.

Za druhé se Havel (a lidé kolem něj) dohodl s jakešovskými komunisty o pokojném předání moci. Toto předání moci bylo postupné, ale poměrně rychlé. Byl to komunistický parlament, který ještě v závěru roku 1989 zvolil Havla prezidentem.

Důsledkem této dohody bylo, že skutečně zůstala zachována určitá kontinuita bývalého komunistického režimu s novými poměry obnovované demokracie. Dlouhodobým důsledkem této dohody bylo, že bývalá komunistická nomenklatura se zmocnila národního bohatství (tito lidé se totiž v národním hospodářství uměli pohybovat – měli potřebné know-how i potřebné konexe a bývalí disidenti se s nimi v těchto věcech nemohli měřit). Dalším důsledkem bylo, že komunistické zločiny zůstaly nepotrestány.

Právě pro tento počin nemohou mnozí přijít Havlovi na jméno. Já nebudu tvrdit, že se Václav Havel v této věci rozhodl správně, nicméně rozumím jeho motivaci.

Jaká byla alternativa? Zastánci ostrého vyrovnání se s komunismem by řekli, že komunisté by měli opustit všechna místa ve státní správě, v armádě, v policii i v národním hospodářství, a měli by mít doživotní zákaz v těchto oblastech působit.

Toto řešení by ale mohlo mít několik katastrofálních důsledků.

Čeho jsem se v listopadových a prosincových dnech roku 1989 bál nejvíc, bylo „vzplanutí lidového hněvu“, kdy by si lidé začali s komunisty vyřizovat účty násilně a bez soudu. Možná to někomu bude dnes připadat jako přehnaná obava, ale já ji jako přehnanou nevidím. Co kdyby Lidové milice dostaly 21. listopadu (nebo o den dříve či později) rozkaz pacifikovat Prahu násilím? A co kdyby v lidovém povstání prohrály? Bylo myslitelné, že by komunisté viseli na veřejných místech, podobně jako viseli v Budapešti v roce 1956. Jaké by byly důsledky? Spousta dalších křivd – podobně jako tomu bylo po září 1938, po březnu 1939, po květnu 1945 a po únoru 1948. Popravy bez soudu nebo na základě „lidových soudů“, vyřizování si účtů mezi znesvářenými sousedy, strach a zabíjení.

Vím, že jde o jinou kulturu, ale to, jak tato „radikální očista od minulosti“ dokáže působit, si ověřili Američané v Iráku, když vyloučili z podílu na veřejném životě všechny příslušníky Saddámovy státostrany BAAS a když rozpustili iráckou armádu. Tím sami sobě i Iráku nadělali mnohem více problémů, než jich vyřešili.

Proto tento počin Václava Havla vidím jako kontroverzní, ale přes všechna proti, která nelze nevidět, ho v dané situaci vidím jako moudrý. Jsem ochoten diskutovat o tom, zda se to

dalo udělat jinak, ale těžko snáším, když se v této věci Václavu Havlovi připisují nečisté motivy.

Třetí Havlův počin, který mám na mysli, je rovněž velice kontroverzní. Byla jím všeobecná amnestie, kterou vyhlásil po nástupu do úřadu.

Není pochyb o tom, že rázem výrazně stoupla zločinnost a že tuto Havlovu velkorysost odskákala řada okradených a vyloupených lidí. Kromě toho patrně tento krok přispěl svým dílem k demoralizaci práce policistů, pro které nebylo snadné mnohé zločince pochyvat – a nyní je museli chytat znovu. Touto amnestií Václav Havel v očích mnoha svých spoluobčanů mnohem více ztratil, než získal.

Věci ale nebývají vždy jednoznačné a černobílé. Václav Havel chtěl dát společnosti signál, že všichni mají – bez ohledu na minulost – možnost jakéhosi restartu. Bylo to vskutku „léto milostivé“, které do jisté míry obráželo, co Bůh tímto ustanovením zamýšlel. Ano, bohužel se potvrdilo biblické slovo o tom, že „dává-li se milost svévolníku, spravedlnosti se nenaučí“. Ale tehdy jsme novou příležitost dostali všichni. A tak se i ve věci této všeobecné amnestie kloním spíše na Havlovu stranu, byť to není 100:0, ale spíše 60:40.

Čtvrtým počinem byla omluva sudetským Němcům. V této věci ho český národ nenásledoval a máločím si Václav Havel udělal tolik nepřátel, jako tímto krokem. Paradoxně právě tento krok je něčím, v čem jsem od počátku s Václavem Havlem souhlasil zcela bez výhrad. A budu vždy tvrdit, že dnes naším problémem nejsou zločiny spáchané Němci na Čechách (ty jsou, nebo spíše byly, problémem Němců), ale zločiny spáchané Čechy na Němcích.

Jsem přesvědčen, že při všech těchto čtyřech počinech nešlo Václavu Havlovi o vlastní popularitu, ale že jednal v souladu se svým svědomím a dělal to, co považoval v dané chvíli za správné. Snad právě proto si ho lidé dodnes váží. Paradoxně se tak stává, že ten, kdo se čerta starého stará o žebříčky popularity, dosáhne mnohem vyšší popularity než populisté, kteří se neustále jedním očkem dívají na výsledky výzkumů veřejného mínění.

Nicméně tento nekrolog nebude jen apoteózou Václava Havla. Za jeho největší slabinu považuji určitou mlhavost jeho světonázoru. Václav Havel správně tušil, že život má transcendentní rozměr, ale odmítl víru v osobního Boha. (Ano, vím, že se zde ocitám v rozporu s „veřejným míněním“, ale ani já nekoukám na žebříčky popularity.) Proto byla jeho morálka jaksi atrofovaná – Havel byl velice citlivý na podlost ve veřejném životě, ale on i lidé v jeho okolí v osobních vztazích (mám na mysli zejména vztahy mezi mužem a ženou) strpěli věci, které rozhodně k Boží slávě nebyly, abych se vyjádřil, jak se na nekrolog sluší, velmi mírně. V této věci předznamenal Václav Havel polistopadový vývoj, v němž zvítězilo přesvědčení, že politik by měl být čestný v politice, ale v osobním životě na pravdivosti nezáleží.

Toto nedostatečné ukotvení v transcendenci, která pro Havla zůstala příliš mlhavá, ho v některých chvílích učinilo obětí různých okultistů, kteří se snažili přiživit se na jeho slávě, nebo ji přímo zneužít (na většinu z nich už je zapomenuto – kdo by si dnes ještě vzpomnul na jméno Miloš Rýc?).

Byli lidé, kteří kritizovali i milosti, Václavem Havlem udělené. Bylo jich hodně – Václav Havel byl bytostně milostivý člověk. Sám jsem jako pastor pro jednoho člověka milost také žádal – a dosáhl jí. Nebylo to ale snadné, a musím pochválit pracovníky Havlovy kanceláře. Skutečně si do hloubky zjišťovali, o jakého člověka jde, a nejvíce mne překvapilo, když mi po několika měsících po udělení milosti pracovník Havlovy kanceláře volal a tázal se, jaké jsou další osudy onoho člověka (lidově, řečeno, zda „seká dobrotu“). Viděl jsem v tom kombinaci nejvyšší profesionality s obyčejným – a proto tolik potěšujícím – lidským zájmem.

Konečně chci zmínit ještě jedno velké Havlovo plus. Mám na mysli stabilní podporu Izraele.

Tato podpora nebyla dána přesvědčením o vyvolenosti izraelského národa, ale vědomím, že Izrael je jediná skutečně funkční demokracie na Blízkém Východě.

Václav Havel byl člověk, který byl přesvědčen, že kšefty s Čínou či Ruskem nás nesmějí oslepit natolik, abychom přehlíželi potlačování lidských práv, vraždy novinářů a podobné věci. Připomínal nám, že prosperita a „růst růstu“ není to hlavní, oč v životě jde. Odchází v něm politik, který, když se dostal k moci, byl „sám sobě podezřelým“. Byl vždy víc než jen politikem nebo jen dramatikem. To, že byl člověkem, pro něj bylo vždy důležitější.

Psáno v prosinci 2011

Na www.go-east-mission.net vychází v prosinci 2011 se svolením autora